

חידוש העבודה בזמן הזה

הקדמה

ברמב"ם למדנו: "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה שנאמר יעשו לי מקדש" (הלכות בית הבחירה, פ"א, הל' א). וספר החינוך מלמדנו: "ונוהגת מצוה זו בזמן שרוב ישראל על אדמתן וזו מן המצוות שאינן מוטלות על יחיד כ"א על הצבור כולן כשיבנה הבית במהרה בימינו תקוים מצות עשה" (מצוה צה).

המקור שהרמב"ם מביא בספר המצוות, מצוה כ, הוא מדרש ספרי, "שלש מצוות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ למנות להם מלך ולבנות להם בית הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק". "כסף משנה" (שם) מצטט את הסמ"ג שכתב: "...ואחר שיניח להם המקום מכל אויביהם מסביב לבנות בית הבחירה, שנאמר יעברתם את הירדן וישבתם בארץ ואח"כ יהיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו לשכן שמו שם שמה תביאו את כל אשר אנכי מצוה אתכם עולותיכם וזבחיכם וכו'", ומסכם "כסף משנה" שלפי הסמ"ג (בניגוד לדעת הרמב"ם) "זמן מצוה זו של בניין בית הבחירה לא הגיע עד ימי דוד". מקורו של הרמב"ם (שם) למצות בנין בית המקדש הוא "ועשו לי מקדש", ומסביר "כסף משנה" (שם): "ואע"ג דההיא פרשה במשכן שבמדבר מיירי, משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום, בין למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון ובין לבית עולמים, ודיקא נמי דקאמר יעשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן". הדברים נראים ברורים בשיטת הרמב"ם (שם): "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה, שנאמר 'כי לא באתם עד עתה'". ושם, הל' ב: "כיון שנכנסו לארץ, העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו וחלקו, ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה, ושסי"ט שנה עמד משכן שילה, וכשמת עלי חרב, ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב, ובאו לגבעון ובנו שם מקדש, ומגבעון באו לבית העולמים, וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה". ברור שלשיטת הרמב"ם, המגדיר את מצות העשה "לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות", קיימו מצות עשה זו בכל מקום שעל-פי ההלכה היה אפשר להקריב בו קרבנות. בניית המשכן היא הצבת האפשרות להמשיך את הקרבת הקרבנות. וברור שגם הוא אינו חולק על הגמרא וההלכה, שעד ימי דוד לא הגיע זמן מצות בניין הבית בירושלים.

בית המקדש צריך שייבנה במקום אשר יבחר ה', כפי שנאמר "כי אם אל המקום אשר יבחר ה' וגו', והיינו על פי נביא (ספרי פסקא סז; סנהדרין כ ע"ב). לגבי הסדר המובא בספרי, מציינת הגמ' (סנהדרין כ ע"ב), שמחייבת עמלק קודמת לבניין בית הבחירה, כי בניין המקדש זוקק "והיה בהניח ה' לכם מכל אויביכם": "תניא, רבי יוסי אומר: שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית בחירה תחילה או להכרית זרעו של עמלק תחילה, כשהוא אומר 'והיה בהניח לכם מכל אויביכם'... 'והיה המקום אשר יבחר ה' וגו', הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה".

אך חז"ל המשיכו ואמרו (ספרי שם): "יכול תמתין עד שיאמר לך נביא, תלמוד לומר 'לשכנו תדרשו ובאת שמה', דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא, וכן אנו מוצאים בדוד שאמר 'אם אבוא באהל ביתי וגוי' אם אתן שנת לעיני וגוי' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב' [תהלים קלב ג-ה]. ומניין שלא עשה אלא ע"פ נביא, שנאמר 'ויבוא גד אל דוד ביום ההוא ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוס'י [שמואל ב כד יח]".

א. שיטת הסוברים שחובה לבנות

1. מספר החינוך שהבאנו לעיל משמע, שאם רוב ישראל על אדמתן, יש חובה על הציבור לבנות את בית המקדש.
2. מנחת חינוך (מצוה צה): "אם כן צריכים לידע הדינים וגם היום אפשר שאם יתנו המלכויות רשות לבנות בית המקדש מצוה לבנות כמבואר במדרש בראשית רבה פסקה ס"ד".
3. כסף משנה (הלכות בית הבחירה, פרק ו, הלכה טז), בהתייחסו להשגתו של הראב"ד על הרמב"ם, אומר: "אם קבלה נקבל ואם לדין יש תשובה דאעפ"כ למה היה מניח עזרא מלקדש לעתיד לבוא שמא בזמן החרבן יותן לנו רשות להקריב".

ב. שיטת הסוברים שאסור לבנות בית המקדש ללא ציווי

הרמב"ם (הלכות מלכים, פרק יא, הלכה א) מציג דעה שונה: "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש, ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל המשפטים בימיו כשהיו מקודם, מקריבין קרבנות...". ובהמשך (הלכה ד): "ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצוות כדוד אביו, כפי תורה שבכתב ושבועל פה, ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה', הרי זה בחזקת שהוא משיח. אם עשה והצליח ובנה בית המקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי, ויתקן את העולם כולו לעבוד את ה' ביחד, שנאמר 'כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרוא כולם בשם ה' ולעבדו שכם אחד'".

נראה ששיטת הרמב"ם היא שבית המקדש ייבנה ע"י מלך הן כגאולת "אחישנה", שבה ברור לכתחילה כי הוא המשיח, והן בגאולה "בעתה", שבה בונה המקדש עדיין בחזקת משיח. וכך עונה הרב צבי יהודה הכהן קוק זצ"ל (שיחות הרב צבי יהודה, מס' 6, פרקי משיח): "שאלה: יש אנשים שטוענים שהגיע הזמן לבנות את בית המקדש. תשובה: כשבאים אלי בתביעה זו אני אומר: מה שאתם תובעים אינו נובע מרובי תורה שבכס אלא ממיעוט תורה. בניין בית המקדש אינו מצוה של יחיד אלא של צבור, של כלל ישראל, וכשם שיש מצוה לבנות בית מקדש, כך גם קיים סדר למצוות. בגמרא מפורש 'שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ: להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית בחירה...' (סנהדרין כ ע"ב), ובהמשך 'ואיני יודע איזה מהן תחילה... הווי אומר להעמיד להם מלך תחילה... ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחילה או להכרית זרעו של עמלק תחילה... הווי אומר להכרית זרעו של עמלק תחילה' (סנהדרין שם). בגמרא נאמר הדבר לגבי ביאה ראשונה ובית המקדש הראשון, אבל

הרמב"ם פוסק שהוא עניין כללי: 'שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך... ולהכרית זרעו של עמלק... ולבנות בית הבחירה... מינוי מלך קודם למלחמת עמלק... והכרתת זרע עמלק קודמת לבניין הבית' (רמב"ם מלכים פרק א, הלכות א-ב). יש כאן סדר ברור והוא אינו דבר שבמקרה. כשם שיש מצוות כך יש סדר למצוות. מה המובן של מחייבת עמלק, ומהי ממשות עמלק באומות העולם לא נתברר עדיין, אבל ברור הוא שהעמדת מלכות, כלומר העמדת הנהגה לאומה, קודמת לבניין בית המקדש, ולא מפורש בשנים, אולי דורות צריכים לעבור עד שמלכות בישראל תתבסס. אמרתי לאנשים שתובעים את בניין בית המקדש: בוער לכם לבנות בית מקדש? לא בוער! קודם כל נבסס את מלכות ישראל".

ג. שיטת הראי"ה קוק

ברור ששיטתו של הרצי"ה בנויה על מקורות מתורת הראי"ה אביו. וכך כתב הרב (מובא באוצרות הראי"ה ח"ב, עמ' 929): "הנה דברי חז"ל מורים במקומות אין מספר, ומפורש בירושלמי מעשר שני המפורסם (פרק ה', ה"ב), זאת אומרת שבניין בית המקדש קודם למלכות בית דוד". כוונת דברי הרב ברורה, הרב מדבר על השתדלות וציפייה לגאולה והתכוננות לה, כפי שנכתב שם: "עלינו לקחת מעט דברים על עצם הדעת של השתדלותינו לתחיית עמנו... שתהיה התחלת התנערותנו מעפר גלותנו ע"פ השתדלות בדרכי הטבע והליכות ההיסטוריה ומאליה תולד ההחלטה שהחובה הקדושה להשתדל בזה בכל אשר ישיג ידנו לבד האמצעי האחד, שגם הטבע עצמו ילמדנו שהיא פיגול לנו, והיא שלא יעלו בחומה ושלא ימרדו האוה"ע..."

כהוכחה לחובת ההשתדלות מביא הרב את דברי הירושלמי במסי' מעשר שני, המלמדים כי בית המקדש יכול להיבנות קודם לביסוס מלכות בית דוד, ואם כך ודאי שיש חובה להתכונן ולא לחכות לנסים: "יש אשר התנגדו לזה באומרם שדברי התלמוד הבבלי מורים ההיפוך שהרי בכמה מקומות הקשו הלכתא למשיחא על דיני המקדש... א"כ הבינו מזה רבים שאין לקוות לתשועת ישראל כ"א בצירוף הפלאות המורגשות כביאת אליהו וכיו"ב, אשר אין בדרכי השתדלות שלנו מקום להם". ברור שלדעת הרב מדובר בהשתדלות אשר המשך הסייעתא דשמיא היא שתגרום לבניין בית המקדש. וכן בדברי הרב: "ומשיחא נקרא ג"כ בעת שישובו ישראל לבצרון, שהוא שורש ביאת המשיח, אע"פ שלא תהיה עדיין גאולת ישראל השלמה...". ודברי הרב בפתחת המאמר מלמדים על חובת ההשתדלות: "להסיר הפחד שגדולי התורה וחרדים לדבר ה' יפחדו, מהתנועה הציונית שתגרום פרצות בדת תוה"ק ברוח רפורם... עלינו לקחת מעט דברים על עצם הדעת של השתדלותינו לתחיית עמנו".

במקום נוסף בכתבי הראי"ה יש התייחסות לשאלתנו. ב"משפט כהן" (תשובה צד) מובאת שאלה על בניין בית המקדש ע"מ שלא להקריב קרבנות, והרב עונה: "לא ידעתי הציר, שאם מטעם טומאה הרי הותרה בציבור... וא"כ יהיה מותר להקריב ג"כ תמידין ומוספין וכל קרבנות ציבור. ובאמת אם נגיע למדה זו לבנות ביהמ"ק, הלא נוכל ג"כ לעשות פרה, כשנמצא פרה אדומה כשרה ונטהר מטו"מ ג"כ, ואז נקריב כל הקרבנות כולם. ואע"פ שאין לנו כהנים מיוחסים אין זו כ"כ קפידה, דמהתורה סמכין אחזקה ולא אמר מעלת יוחסין אלא בזמן שהיו להן יוחסין... י"ל שאין מעכב כלל עניין כתב היחס... בכל אופן לע"ד אם יהיה רצון ה' שנבנה ביהמ"ק, גם קודם שיבוא המשיח ותתגלה הנבואה ויראו הנפלאות, לא יהיה כ"כ עכוב בדבר".

בתשובה זו לא הסביר הרב מה זה "יהיה רצון ה'". ודאי שהרב רואה בבניין בית המקדש קודם בוא המשיח אופציה קיימת. במקום אחר ("משפט כהן" תשובה צא) נוגע הרב בשאלתנו. הוא משיב על חידוש עבודת הקרבנות בזמן הזה מצד עיכוב הידיעה על כיוון המזבח. מסכם הרב שחיסרון הידיעה מעכב אף אם נאמר שהוא מצווה ולא לעיכוב וכל זאת מצד "דקיי"ל שכל דבר שאין אנו יכולין לקיימו מצד הספק הווי בכלל אינו ראוי לבילה שבילה מעכבת בו (בי"ב פ"א ע"ב)... ומשי"ה בילה מעכבת במנחה כזו (לוג שמן יותר, בשישים ואחד סולת) או שאין בידינו כח הרוחני של הידיעה בכיוון המקום אי"כ אינו ראוי לדידן".

ובמקום נוסף ("משפט כהן" תשובה צב): "...ומה שכתב ידידנו הגר"ח זריהן שי במקום המזבח אינו מעכב מאחר וקידש שלמה את כל הרצפה, הנה הדבר פשוט מאחר שהשמיענו (זבחים ס"ב, ע"א) [לגבי השאלה כיצד ידעו עולי בבל את מקום המזבח] 'בשלמא בית מנכרא צורתו, אלא מזבח מנא ידעי? אמר ר' אלעזר: ראו מזבח בנוי, ומיכאל שר הגדול עומד ומקריב עליו; ור' יצחק נפתח אמר: אפרו של יצחק ראו, שמונת באותו מקום; ור' שמואל בר נחמני אמר: מכל הבית הריחו ריח קטורת, משם הריחו ריח אברים. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: שלשה נביאים עלו עמהם מן הגולה, אחד שהעיד על המזבח, ואחד שהעיד להם על מקום המזבח, ואחד שהעיד להם שמקריבין אע"פ שאין ביתי... וצריכין אנו לומר שהקדושה של שלמה היתה רק לשעתה שתהיה להרצפה כולה תורת מזבח, אבל לא לע"ל ולדורות, שמכיוון שהמזבח שנבנה ע"י שלמה נתקדש גם לע"ל שוב מקומו מעכב וע"כ היו צריכים לכל הבירורים הגדולים הללו על מקום המזבח בדיוק גדול כ"כ". הרב ממשיך שם לדון בשאלה כיצד הדיוקים נעשו ע"פ נביאים, הרי קיי"ל שלא בשמים היא.

תשובה ראשונה: "ואולי י"ל שאפילו אם נאמר בדבר שאין זה נגד התורה ולא יש ג"כ מקום לתלות מפני הכבוד, אזי סומכים על הוראה בהודעה מן השמים, ומ"מ דוקא כשתבוא ידיעה מן השמים מאליה, כמו בת קול דיצאה ביבנה... דהלכה כבית הלל, אבל לשאול מן השמים דבר של הוראה זהו דבר נמנע אחרי משה רבנו עליו השלום שרק הוא היה אומר בבטחון 'עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם'".

תשובה שנייה: "מ"מ כל אלה הדברים אינם נוגעים להסידורים השייכים לבניין בית המקדש, שעי"ז שנינו במפורש ספרי פרשת ראה, פיסקה יי [נצרך גם את גירסת הגר"א והנצי"ב בנוסחא אחרת], כי אם אל המקום אשר יבחר ה' מכל שבטיכם עפ"י נביא [וני"א דרוש ע"פ נביא] יכול ימתין עד שיאמר לך נביא? ת"ל 'לשכנו תדרשו ובאת שמה' דרוש ומצא ואח"כ יאמר לך נביא... מנין שלא תעשה [עד שיאמר לך נביא] [ני"א שלא עשה דוד אלא ע"פ נביא], שנאמר 'זכור ה' לדוד את כל ענותו אשר נשבע לה', נדר לאביר יעקב, אם אבוא באוהל ביתי אם אתן שנת לעיני, עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב'. (תהלים קלב א-ה). מנין שלא עשה אלא ע"פ נביא? שנאמר: 'ויבוא גד ביום ההוא אל דוד ויאמר לו עלה הקם לה' מזבח בגורן ארונה היבוסית', ואומר 'וייחל שלמה לבנות את בית ה' בירושלים בהר המוריה אשר נראה לדוד אביהו'. הרי שחידשה כאן תורה, שעניני הזבח מסורים הם לנבואה, אחרי דרישה ע"פ תורה, או דרישה ע"פ נבואה... ונראה שה"ה כל עניני תכנית המקדש ובנינו הוא מסור לנביא גם לדרוש ממנו שידוע מן השמים בנבואה... וי"ל דה"ה על רוח הקודש שמכין בזה מאחר והתורה התירה גילויים של תורה בזה מן השמים, וניחא בזה מה שסמכו על מה שראו אפרו של יצחק או מיכאל שר הגדול שמקריב עליו קרבן (זבחים שם) שכל אלה הם ענינים של גילויים מן השמים בענין רוה"ק וכבר ידוע שאע"פ שנחתמה הנבואה מ"מ רוה"ק לא נסתלקה מהראויים לה בכל דור".

כרמו, ואולי כסימן, כך נראה שפסק הרמב"ם לגבי בית שלישי (הלכות בית הבחירה, פרק א הלכה ז): "בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן בנין העתיד להבנות אע"פ שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר, ואנשי בית שני כשבנו בימי עזרא בנוהו כבענין שלמה ומעין דברים המפורשים ביחזקאל". וכן גם כתב הרמב"ם (הלכות מלכים, פרק יא הלכה א): "המלך המשיח עתיד לשמור ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה ובונה המקדש..." , והוא ודאי יוכל להכריע בספקות. והמשך גישת הרב הראי"ה (גנזי ראייה ח"ג, 10): "מבורר אצלי שכל הספקות המעכבים את תכנית בנין ביהמ"ק, מצד תכלית למשל, ומצד יחוסי הכהנים, ומצד דיוק המידות של מקום המזבח וכיו"ב רוח הקודש תסייע לבירור ההלכה, יצטרפו לזה אומדנות ברורות וקיום ע"פ בית דין גדול ומוסכס". כאן התקדם הרב לפתרון מעשי, הקמת בית דין מוסכס, שבו ישבו כל גדולי ישראל שבדור, שבכמה מהם בוודאי שורה רוח הקודש, והיא תסייע למצוא פתרונות מוסכמים.

סיכום

הצגנו את עניין בניין בית המקדש בזמן הזה. הובאו הדעות של "ספר החינוך", "מנחת חינוך" ו"כסף משנה", התומכים בבניין בית המקדש בזמן הזה, כל אחד והתנאים המיוחדים שלו בהיתר. דעתו של הרמב"ם מנוגדת לכך, והיא מתנה את בניין בית המקדש בציווי של נביא או של מלך המשיח. הובאה דעתו של הראי"ה קוק, המשלבת בין דעת המתנגדים: אין רשות לבנות את בית המקדש ללא חידוש הנבואה או רוח הקודש מחד, אך מאידך מציע הרב להקים "בית דין גדול ומוסכס", שעל הגדולים שבו בוודאי שורה רוח הקודש, וכך יהיה אפשר להתמודד עם הקשיים "מצד התכלית, מצד יחוסי הכהנים ומצד דיוק המידות של מקום המזבח...".

יהי רצון שנוכה לבניין בית המקדש ולביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן.